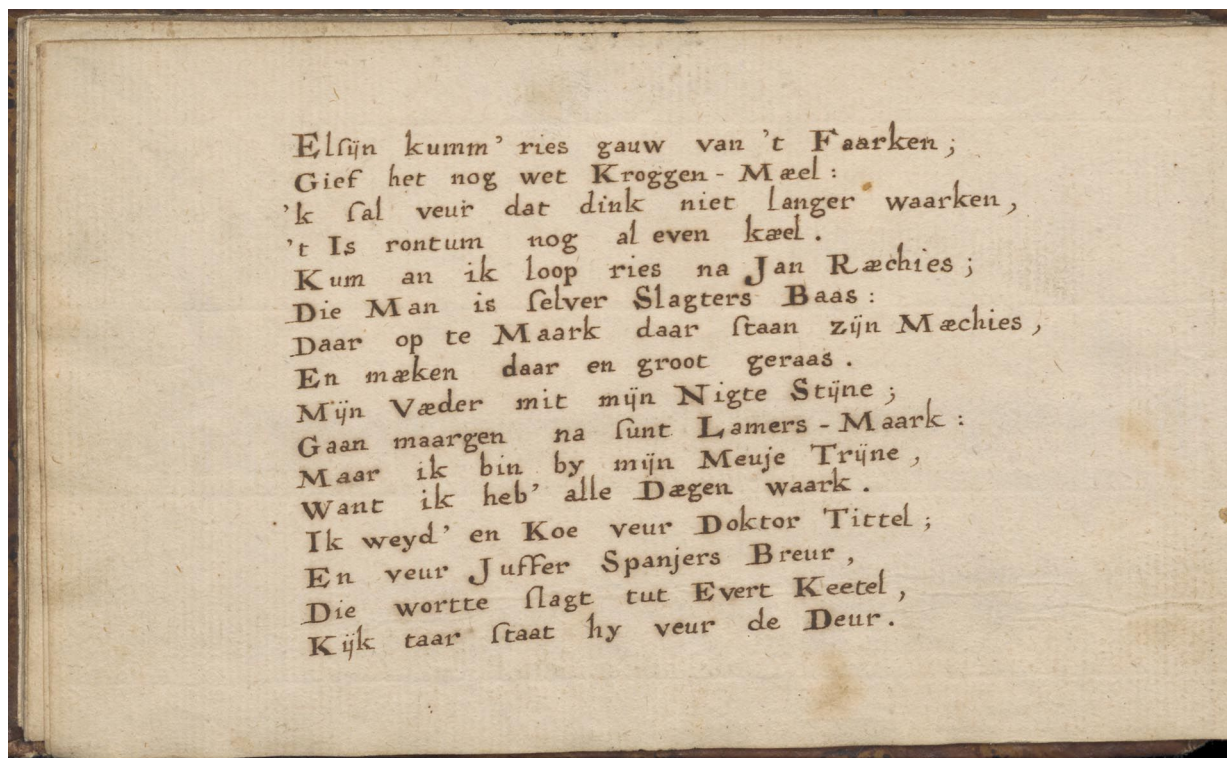

Zwols uit de zeventiende eeuw?

Deel van een bijdrage van Goaitsen van der Vliet over de Twentse Taalbank aan het laatste nummer van *Mijn Stad Mijn Dorp*, december 2012, met enkele aanvullingen.

De plannen voor de Twentse Taalbank kwamen voor een deel voort uit vondsten die ik deed in 2008, toen ik was begonnen aan een boek over de Twentse taal- en letterkunde in de negentiende eeuw. Het wereldwijde web bleek daarbij een uitstekend hulpmiddel. Zo stuitte ik op een *Proeve eener bibliographie der Nederlandsche dialecten*. Bewerkt door Louis D. Petit, Conservator bij de Bibliotheek der Rijks-Universiteit te Leiden. Eén titel trok mijn bijzondere aandacht: *Zestienregelige verzen in den tongval van twaalf Overijsselsche steden. Met penteekeningen van deze steden. Handschrift in drukletters uit de 17e eeuw. 24 blz. 80. obl.* Het boekje bleek vervolgens ook te vinden in de online catalogus van de Leidse Universiteitsbibliotheek als ms. LTK 114. Verdere zoekacties leverden niets op, zodat er mogelijk nog niets van was gepubliceerd. Dat was verbazingwekkend, omdat er aan Overijsselse dialectteksten uit de 17e eeuw niet veel meer is overgeleverd dan de *Overijsselsche Boere-Vryagie* van 1641.

Onlangs heeft de Twentse Taalbank het boekje laten scannen, in hoge resolutie om publicatie van onderdelen mogelijk te maken. De twaalf vereeuwigde 'Overijsselsche steden' lagen jammer

genoeg alle buiten Twente, dat in de 17e eeuw regelmatig oorlogsgebied was. Het handschrift op zich is er natuurlijk niet minder interessant om. Niet bekend is van wie de teksten en de tekeningen zijn. Ook een exacte datering ontbreekt. Het boekje was in het bezit van de in Zwolle geboren Meinard Tydeman (1741-1820), die er de titel *Gezichten van de steden van Overijssel* aan gaf. Zijn zoon Hendrik Willem Tydeman (1778-1863), eveneens hoogleraar, schonk het aan de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Volgens een aantekening in de oudste catalogus was dat vóór 1825.

Een publicatie over en van de twaalf *Zestienregelige verzen* en de bijbehorende *Penteekeningen* is in voorbereiding. Als voorproefje, ter gelegenheid van de aandacht elders in dit nummer voor het proefschrift *Anderhalve eeuw Zwols* van Philomène Bloemhoff-de Bruijn, staan hierbij tekst en tekening van Zwolle afgebeeld. Aan haar dan ook de vraag wat haar eerste indruk is van de weergegeven taal, die nog anderhalve eeuw vroeger is gedateerd dan de oudste Zwolse bron van haar studie: "Erg Zwols komt me de tekst naast de tekening van Zwolle helaas niet voor. *Faarken*, *waarken* hebben in het Zwols geen lange *aa* en hebben die zeer

waarschijnlijk ook eeuwen terug in deze woorden niet gehad. *Kum(m)* in regel 1 en 5 zou *kom* moeten zijn, en *gief* (regel 2) *gèèf* of eventueel *gef*. *Evert* is ook nu nog *Èvert* (regel 15), en *mit* (regel 9) is *met*. De taal lijkt veel meer op die van Oldemarkt (een plaats die ook in het bundeltje voorkomt) dan op Zwols."

Duidelijk is in ieder geval, dat er nog heel wat te onderzoeken valt. Zoals het auteurschap, de betekenis, de datering en de latere lotgevallen van het boekje. En vooral ook, door vergelijking van de twaalf teksten met elkaar en met latere teksten uit de betreffende steden en stadjes, hoe serieus de maker zijn taak opvatte bij het weergeven van de plaatselijke tongvallen. Waarna we vast weer iets meer kunnen zeggen over de taalontwikkeling in het Overijssel van een paar eeuwen geleden.

Bij dit onderzoek moeten we niet alleen rekening houden met een eventueel andere datering van (met name) de teksten in het boekje, maar ook met de mogelijkheid dat de verkeerde tekst bij het plaatje van Zwolle terechtgekomen is. Niet alleen de taal en de vermelding van de Sint-Lambertusmarkt wijzen in die richting, ook de naam Evert Keetel.

Volgens de plaatselijke volkstelling van 1795 was iemand met die naam kastelein in, jawel, Oldemarkt.¹

Kortom: een bijzonder interessante bijvangst van de Twentse Taalbank!

Naschrift 16-12-2012

¹ Elders op het wereldwijde web vinden we dat deze Evert Ketel getrouwd was met Elsje Jacoba Vogelsang. Is het dan nog toeval te noemen, dat de tekst begint met haar naam? Bij wijze van grap of speldenprik? Ik zie het al voor me. De maker van het gedicht is te rade gegaan bij de gasten van het plaatselijke dranklokaal van Evert Ketel, om wat couleur locale op te snuiven. Zoals hij dat in andere stadjes en steden ook zal hebben gedaan. Kasteleinse Elsien, zoals ze zich ook bij de volkstelling heeft voorgesteld, staat bier te tappen. Haar man is net even de deur uit om een koe op te halen voor de slacht. Enzovoort.

Jan Raechies kan de bijnaam zijn van Jan Hendriks, in 1795 de enige van de vier *slagters* in Oldemarkt met een niet-Joodse naam. Van *doktor Tittel* en *juffer Spanjer* vooralsnog geen spoor.

Hieronder links een transcriptie van de oorspronkelijke tekst, rechts een min of meer letterlijke vertaling:

*Elsijn kumm' ries gauw van 't Faarken ;
Gief het nog wet Kroggen-Maeel :
'k Sal veur dat dink niet langer waarken ,
't Is rontum nog al even kael .*

Elsje kom eens gauw van dat varken af;
Geef het nog wat wikkemeel:
Ik werk niet langer voor dat beest,
't Is rondom al zo goed als kaal.

*Kum an ik loop ries na Jan Raechies ;
Die Man is selver Slagters Baas :
Daar op te Maark daar staan zijn Maechies ,
En maeken daar en groot geraas .*

Komaan, ik loop maar 'ns naar Jan Radjes;
Die is zelfstandig slager:
Daar op de Markt staan zijn (dienst)meisjes,
Een hoop kabaal te maken.

*Mijn Vaeder mit mijn Nigte Stijne ;
Gaan maargen na sunt Lamers-Maark :
Maar ik bin by mijn Meuje Trijne ,
Want ik heb' alle daegen waark .*

Mijn vader en mijn nicht Stijne;
Gaan morgen naar de Sint-Lambertusmarkt:
Maar ik ben bij mijn tante Trijne,
Want ik heb alle dagen werk.

*Ik weyd' en Koe veur Doktor Tittel ;
En veur Juffer Spanjers Breur ,
Die wortte slagt tut Evert Keetel ,
Kijk taar staat hy veur de Deur .*

Ik weid een koe voor dokter Tittel;
En voor juffrouw Spanjers broer,
Die wordt geslacht bij Evert Keetel,
Kijk, daar staat hij voor de deur.

Woordverklaringen: *Ries* = eens (vergelijk Fries *ris*). *Kroggen-maeel* = wikkemeel? Middelnederlands *crocke* = wikke. Wikkemeel is bij de Europese Unie nog bekend als veevoer. *Sunt Lamers-Maark* = Sint-Lambertusmarkt (sinds 1437 in Oldemarkt).

Afbeeldingen:

Leidse Universiteitsbibliotheek, ms. LTK 114, f003v en f004r.

Internetbronnen:

A.

Telling van alle menschen in het kerspel van De Oldemarkt des Schoutampts Oldemarkt Paaslo En Ysselham cum annexis gedaan tussen den 24 en 31 Oct 1795 ingevolge publicatie der ordinariis Gedeputeerden van de Provisioneele Representanten des Volks van Overijssel.

Namen en toenaamen van de hoofden der huijsgesinnen met derselver bedrijf: Evert Ketel castelein

Namen der Persoonen die in ieder huijs de opgave gedaan hebben: Elsien Vogelzang

Getal der Menschen, zig in dit huijsgezin bevindende in woorden: vier

Het zelfde getal in Cijffers: 4

B.

1781 Evert z.v. Evert Ketel & Elsje Jacoba Vogelsang